

PROJECTE ATLES D'ORQUÍDIES D'OSONA

Introducció

El projecte "Atles d'Orquídies d'Osona" és un projecte de recerca participativa que va començar l'any 2013 i que té com a objectiu principal conèixer la distribució i la fenologia de les orquídies silvestres de la comarca d'Osona. Així, es suma a projectes similars en marxa o ja finalitzats a altres comarques: la Garrotxa, el Ripollès i el Solsonès.

Objectius

1. Contribuir al coneixement del medi natural de la comarca d'Osona, concretament de les orquídies silvestres, i aconseguir dades útils per a la seva conservació.
2. Aconseguir una bona prospecció al llarg de tota la comarca per a poder determinar de la forma més completa possible l'àrea de distribució de totes les espècies d'orquídies presents.
3. Aconseguir una bona base de dades de distribució i fenologia de les orquídies de la comarca, que pugui seguir essent completada un cop finalitzat el projecte.
4. Crear un mapa on-line interactiu actualitzat periòdicament amb les noves citacions d'orquídies.
5. Al final del projecte, crear una publicació en forma d'atles de les orquídies silvestres de la comarca d'Osona.

Feina realitzada en l'eix principal del projecte l'any 2016

Aquest ha estat el quart any del projecte de l'Atles d'Orquídies d'Osona. En aquest any s'ha donat una maduració, ja que la millora en la recopilació i en el tractament de dades respecte dels anys anteriors ens ha permès focalitzar-nos en les mancances detectades.

Meteorològicament parlant, també ha estat un any més favorable que els dos anteriors, fet que ha propiciat una prospecció més productiva i satisfactòria. S'han realitzat troballes d'alguns tàxons nous per la comarca, com la *Ophrys sulcata* (Figura 1) al Collsacabra, o noves citacions de tàxons pocs freqüents, com *Epipactis exilis* (Figura 2) al Montseny osonenc. En total al 2016 s'han realitzat 2859 citacions, convertint-se així en l'any més productiu del projecte.

Aquest any, i veient que el 2015 van funcionar satisfactòriament, s'han tornat a realitzar jornades de prospecció en zones amb manca de citacions.

Han estat quatre: Lluçanès (8 de maig), Guillerics (22 de maig), Collsacabra (29 de maig) i Vidranès (23 de juliol), corresponents a un total de 9 quadrícules de 5x5 km. En cada una d'aquestes jornades s'han fet diversos grups de voluntaris, cadascun dels quals ha prospectat una quadrícula.

A més, també s'han tornat a assignar quadrícules de 5x5 km, un total de 11, als voluntaris que se n'han volgut fer càrrec i s'han compromès a visitar-les diverses vegades durant la temporada.

Una novetat d'aquest any ha estat la prospecció específica d'espècies; a la tardor (9 d'octubre) es va fer una jornada de prospecció encarada a detectar la presència de *Spiranthes spiralis*, una espècie comuna, però que en ser l'única que floreix a la tardor al nostre territori havia quedat descuidada. Els voluntaris, per grups, es van dividir les quadrícules on encara no s'havia detectat l'espècie, i van prospectar les zones amb major probabilitat de detectar-la, per tal de cobrir el màxim de territori possible.

Durant el 2016 s'han realitzat dues revisions de les dades recollides fins al moment, una enfocada a la detecció de presències dubtoses d'espècies poc comunes i l'altra dedicada a la revisió de fotografies de citacions amb dubtes de determinació de l'espècie.

Per últim, aquest any s'ha acabat de posar a punt el mapa interactiu i ja és consultable on-line, a l'adreça <http://mapa-orquidies.gno.cat>. Aquest mapa, que permet consultar la distribució de cada tàxon a Osona en quadrícules de 5x5 km i el nombre de citacions i tàxons per quadrícula, s'ha actualitzat dos cops aquest any, a l'agost i al desembre.

Figura 1: *Ophrys sulcata*, espècie trobada per primer cop aquest any a Osona.

Figura 2: *Epipactis exilis*, espècie poc freqüent amb noves citacions realitzades aquest any.

Activitats de divulgació realitzades l'any 2016

Aquest any el grup ha diversificat les seves activitats de divulgació, enfocades en quatre àmbits:

1. Sortides

De nou s'ha realitzat la sortida anual divulgativa sobre orquídiades, dins del cicle de sortides organitzat pel GNO i el Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis (CERM). Amb aquesta sortida es dóna a conèixer el món de les orquídiades i el projecte a un públic general. Aquest any l'hem realitzat el 7 de maig a Les Masies de Voltregà, en una zona de prats ben conservats amb una alta densitat d'orquídiades. Tot i la pluja, hi van assistir una quinzena de persones (Figura 3). La zona visitada es va mostrar força interessant i caldrà anar-la seguint. Podem destacar com a troballes interessants una població de *Orchis olbiensis*, un híbrid de *Orchis antropohora* i *Orchis simia* (*Orchis x bergonii*), i un peu de *Ophrys speculum*, una espècie que enguany hem retrobat en diversos indrets de la comarca (Figura 4).

Aquest any, a més, una de les jornades de prospecció, la del 29 de maig al Collsacabra, es va incloure dins les activitats de la Setmana de la Natura. D'aquesta manera es va aconseguir una difusió externa de l'activitat i es va incorporar per primer cop en les activitats de prospecció del projecte el voluntariat extern. Cinc voluntaris es van unir als equips de prospecció en una jornada molt productiva en una zona molt poc prospectada.

2. Xerrades

Les xerrades divulgatives han estat una de les noves activitats que hem encetat aquest any. Pensem que són un bon complement a la nostra tasca, donant a conèixer el món de les orquídies. Socialitzar i apropar el coneixement científic és una manera d'implicar-hi a tothom. Durant l'any hem fet tres xerrades, totes amb bona acollida per part del públic a qui anaven adreçades.

La primera es va realitzar a Taradell el 18 de març, a càrrec d'en Pere Espinet i amb el títol de "Les Orquídies d'Osona". Va ser una presentació generalista del projecte adreçada al gran públic, de la que se'n va fer ressò la premsa comarcal.

La segona va ser el dia 1 de juny a Mataró, a càrrec d'en Guillem Bagaria, i dins el cicle de "xerrades científiconaturalistes" organitzat per la delegació de la Serralada Litoral Central - ICHN i l'Agrupació Agrupació Científico-Excursionista de Mataró. Amb el títol "Les Orquídies d'Osona i la recerca participativa" es va donar a conèixer les orquídies, es van fer algunes pinzellades sobre recerca participativa i es va explicar el funcionament del projecte a un públic de l'àmbit naturalista.

El 17 de desembre es va realitzar la tercera xerrada a Calldetenes, dins el cicle de xerrades del grup C3, i també a càrrec d'en Guillem Bagaria i amb el mateix títol de "Les Orquídies d'Osona i la recerca participativa". Va ser una xerrada molt similar a l'anterior, enfocada a explicar la metodologia i utilitat d'aquesta eina que pot ser de gran ajuda en el desenvolupament de projectes com el nostre, però dirigida a un públic més general i en l'àmbit regional del projecte.

3. Fulletó informatiu

A la sortida divulgativa de Les Masies de Voltregà vàrem repartir entre els assistents uns fulletons on s'explicaven els trets bàsics per a reconèixer un orquídia, les principals espècies que ens podíem trobar, i informació sobre el projecte de l'Atles d'Orquídies d'Osona.

4. Mapa interactiu on-line

Finalment s'ha penjat on-line i ja és consultable el mapa interactiu amb la distribució de tots els tàxons d'orquídies d'Osona, creat a partir de la base de dades del projectes. També permet consultar el nombre de citacions i de tàxons a cada quadrícula de 5x5 km i obtenir informació del nombre de citacions de cada tàxon que s'hi han fet. El mapa es pot consultar a l'adreça <http://mapa-orquidies.gno.cat>.

Figura 3: Explicació, fotografia i citació d'orquídies durant la sortida naturalista divulgativa anual.

Figura 4: *Ophrys speculum*, una espècie que aquest any s'ha retrobat a diversos llocs d'Osona.

Estat del projecte

Actualment, i després de quatre anys de prospecció, la base de dades ja acumula més de 7200 citacions vàlides de 26 col·laboradors, corresponents a 55 tàxons diferents. Els resultats de la prospecció han estat variables segons l'any, anant des de 911 citacions (el 2015) a 2859 (el 2016; Taula 1). Aquestes diferències són degudes en part a la meteorologia i en part a la dinàmica del grup de voluntaris, i aquí cal destacar la bona feina de motivació realitzada durant el 2016, amb la creació d'un grup de Whatsapp on la comunicació ha estat més directa i amb el qual la implicació de tothom ha crescut.

De les 75 quadrícules de 5x5 km en què s'ha dividit la comarca, en queden 5 sense cap citació, totes perifèriques. Això representa una millora important respecte el 2015 (n'hi havia 15), però mostra que encara queda feina a fer el 2017. Aquest any també s'ha incrementat el nombre de citacions a moltes quadrícules, gràcies a la prospecció general, però sobretot a les jornades de prospecció i a l'assignació de quadrícules (Figura 5). Tot i així, encara hi ha poques quadrícules, 24, amb més de 100 citacions (llindar per sobre del qual considerem que la prospecció és suficient), respecte a les 10 de l'any passat, i el nombre de citacions per quadrícula segueix essent molt desigual.

El mapa interactiu on-line és una eina important de divulgació dels resultats del projecte mentre aquest avança, i l'actualització periòdica ajudarà a veure com es va completant el projecte. A part, és una eina útil internament, per a identificar zones poc prospectades i distribucions incompletes d'espècies, i d'aquesta manera ajudar en la planificació de la propera temporada.

Taula 1: Citacions vàlides realitzades cada any del projecte (i els anys previs).

Any	Nombre de citacions
2005-2012	242
2013	2009
2014	1262
2015	911
2016	2859
Total	7283

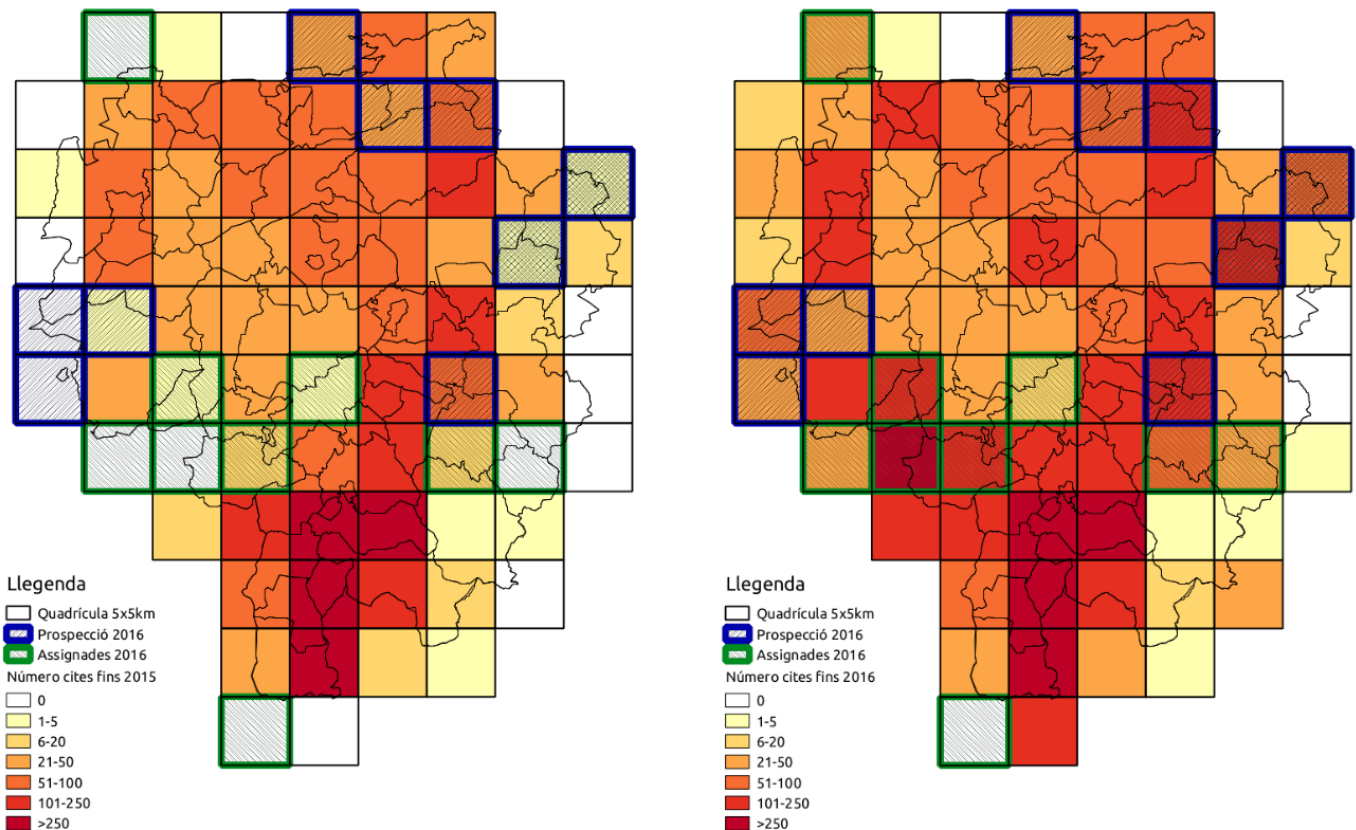

Figura 5: Mapa del nombre de citacions per quadrícula de 5x5 km (fins el 2015 a l'esquerra i fins el 2016 a la dreta), on es marquen les quadrícules assignades (en verd) i les quadrícules prospectades en jornades de prospecció (en blau) durant el 2016. En algunes de les quadrícules s'observa un increment molt notable en el nombre de citacions.

Previsió per l'any 2017

El 2017 serà l'any en què preveiem acabar les tasques de prospecció intensiva, focalitzant-nos a completar les quadrícules menys prospectades i a buscar tàxons concrets que es podrien trobar en zones on fins ara no han estat detectats (com s'ha fet aquest any amb *Spiranthes spiralis*). A part de la prospecció espacial de quadrícules (zones amb poques citacions), es realitzarà una prospecció temporal, focalitzada en les zones que en determinats mesos de l'any tenen un dèficit de citacions i, per tant, podrien tenir tàxons que no hem detectat.

Una fita important pel proper any és la posada en marxa del mòdul per a orquídies del portal Ornitho (<http://ornitho.cat>). Aquest projecte s'està gestionant de manera conjunta amb el Grup Orquidològic de Catalunya (GOC), grup de treball de la ICHN, i surt de la voluntat de tenir un repositori estàndard per a les dades del projecte, donar continuïtat a la presa de

dades d'orquídies a Osona un cop finalitzat el projecte de l'Atles d'Orquídies, i fomentar la prospecció d'orquídies a tot Catalunya. A França ja funciona i ha donat molt bons resultats, i aquí pensem que pot ser una bona eina per a estendre la recollida de citacions a altres naturalistes que trepitgen el territori. La voluntat és que el nostre projecte, junt amb els ja completats de la Garrotxa i Ripollès, i els que estan en curs com el del Solsonès, serveixi com a model per a una futura base de dades de la presència i fenologia de les orquídies a Catalunya.

També es continuarà amb les activitats de divulgació i difusió del projecte, des de les sortides a les xerrades. També es preveu millorar i difondre més àmpliament el fulletó divulgatiu sobre les orquídies i el projecte, perquè serveixi de formació bàsica a qualsevol persona que participi a les nostres sortides i/o xerrades.

Finalment, durant el 2017 es determinaran els passos a seguir per a finalitzar i tancar el projecte. Un dels punts més importants serà definir el format i contingut de la publicació de l'Atles d'Orquídies d'Osona, per a plantejar-ne l'edició el 2018.

Altres tasques realitzades en el marc del projecte durant el 2016

1. Protecció de la població de *Ophrys subinsectifera* a La Fullaca

Aquest any hem continuat les accions encaminades a la protecció d'aquesta important població que estava en perill arrel del projecte d'arranjament de la carretera.

L'any passat ens vàrem centrar en obtenir un acord amb la Diputació de Barcelona per a assegurar-ne la protecció al moment de fer les obres. Però una tala d'arbres va deixar la zona força malmesa per l'acció de la maquinària pesada i per les restes de tala que s'hi havien acumulat. Aleshores vàrem contactar amb la propietària de la finca, que ens va donar el seu permís per a restaurar la zona. Així, el dia 6 de març, amb una colla de voluntaris del projecte, vàrem dur a terme una acció de neteja de les branques acumulades i de recol·locació de pans de terra arrencats per l'arrossegament de troncs. El resultat ha estat bo, i aquest any hem pogut comptar amb la florida de prop d'un centenar de peus, cosa que ens fa ser optimistes de cara a la recuperació de la població. Tot i això, caldrà continuar estant a l'aguait per quan comencin les obres de la carretera.

Les actuacions directes de conservació, doncs, també s'han mostrat com una eina útil que podem aprofitar per a altres objectius futurs.

2. Protecció de l'aiguamoll del Vilar a Taradell

A la primavera vàrem endegar la iniciativa de parlar amb el propietari de l'aiguamoll de la Casa Nova del Vilar a Taradell, on hi creix una petita població de *Anacamptys laxiflora* i alguns híbrids amb *Anacamptys morio* subsp. *picta*. Els hàbitats d'aiguamoll i mullera són cada cop més escassos a la nostra comarca, i aquesta espècie tampoc hi és gaire abundant, de manera que vàrem creure que valia la pena assegurar-ne la seva protecció.

L'acord amb el propietari va ser fàcil i immediat, i ens va adreçar al masover de la casa per a fer-ne el seguiment. Tot anava bé, però a principis de juny van tancar el prat amb filat elèctric per posar-hi una vintena de cavalls que s'hi van estar uns tres mesos. No vàrem poder reaccionar a temps i el resultat va ser la total destrucció del hàbitat que preteníem protegir. Tot plegat va ser un malentès, ja que qui va posar-hi els cavalls havia estat informat de la presència de les orquídiades, però creia que eren en un altre prat.

Un cop retirats els cavalls i amb la mediació de la regidoria de medi ambient de l'ajuntament de Taradell hem pogut acordar amb el propietari dels cavalls el compromís que el prat quedi fora de la zona de pastura. També caldrà anar-ne fent el seguiment per a comprovar si la restauració natural és possible. Tampoc descartem alguna actuació de restauració.

3. Sortida col·laborativa a l'Espai Natural Guillerics - Savassona

Com a conseqüència dels contactes iniciats l'any passat amb els responsables de l'Espai Natural Guillerics - Savassona, vàrem realitzar una sortida de prospecció a Folgueroles amb la Tècnica del Parc, l'Ana Cabrerizo, i alguns dels guardes. Això ens ha permès establir un ambient de col·laboració, que esperem tingui continuïtat amb noves activitats que permetin millorar el coneixement i la preservació de les orquídiades de l'Espai Natural.